

O PRIDJEVIMA OD MOLEKULA
I DIJALEKT I JEDNOM OPĆEM
PRAVILU

Profesor biologije Milan Meštrov iz Zagreba pomalo uzbuđeno pita treba li napustiti molekularnu biologiju i preći na molekulsku. Kaže da se dosad upotrebljavao samo pridjev *molekularni* (prema novolatinskom *moleularis*), a sada neki dokazuju da treba *molekulski*.

Kad sam mu rekao da nema razloga za napuštanje pridjeva *molekularni*, očito je odahnuo. Pišem to da pokažem kako neki s uzbuđenjem primaju jezične promjene, a ja bih dodao: s pravom. Jer najgore je za jezičnu kulturu kad smo ravnodušni prema zbivanjima u jeziku. A samo pitanje zavrijedilo je i javni odgovor.

Naslučujem odakle puše vjetar koji uzbuđuje duhove. Mislim da se zagovornici pridjeva *molekulski* pozivaju na jedno pravilo koje je već nekoliko puta spomenuto pa je pomalo već postalo poznato i u nelingvističkim krugovima, a zapisano je u Jezičnom savjetniku S. Pavešića i suautora. Pod natuknicom *-alan* kažu:

„Ako je u naš jezik preuzeta i imenica od koje je izveden latinski pridjev, može se pridjev izvoditi našim nastavkom od te imenice, npr. bakterijalan i bakterijski (prema bakterija), dijalektalan i dijalekatski ili dijalektni.”

Pod natuknicom bakterijalni to je pravilo rečeno znatno odlučnije:

„Kad smo iz tuđeg jezika uzeli imenicu, bolje je pridjev praviti od te posuđenice, nego uzimati i gotov pridjev iz tuđeg jezika.”

To je pravilo razborito i prihvatljivo jer je u skladu s načelima za izgradnju i razvoj književnoga jezika, samo ga ne valja primjenjivati dogmatski kako to neki čine. I ono ima neka ograničenja pa su

potrebna dopunska objašnjenja i tumačenja. Djelomično su to učinili i autori Jezičnoga savjetnika, ali kako su to dali na raznim mjestima, prigodice, razasuto u pojedinim člancima, nije to lako sastaviti u cjelinu. Pod natuknicom *alveolan* kažu:

„Od imenica uzetih iz lat. i grč. može se pridjev načiniti našim nastavkom, ali se osim imenice može uzeti i gotov lat. i grč. pridjev i prilagoditi ga po obliku našem jeziku. Prema jednim je imenicama običniji jedan, prema drugima drugi lik. Pri stvaranju novih termina preporučuje se da se oni izvode našim nastavkom (-an, -ski).”

Drugo navedeno pravilo vrijedi za početak preuzimanja neke riječi i za nove riječi izvedene od davno preuzete, ali ne vrijedi za pridjeve davno preuzete i već ustaljene, za pridjeve koji iza sebe imaju dugu i neporemećenu tradiciju. Nemam pri ruci priručnikâ kojima bih dokazao da pridjev *molekularni* ima dosad neporemećenu tradiciju, ali mislim da se to može uzeti kao općepoznato. (I Klaić i Vujaklija u svojim rječnicima imaju samo pridjeve dobivene preko *moleularis*, prvi *molekularan*, drugi *molekularni*, ali se u odnos *-(a)n: -ni* ne možemo ovdje upuštati. (Koga to zanima može pogledati Rad JAZU, 344, str. 145. i 155–178.) Mi smo preuzeli mnoge latinske pridjeve i kad uza se imaju imenicu i sad sve to napuštati i tvoriti nove samo našim sufixima ne bi bio kulturnan čin. Smjenjivati jedne jezične jedinice drugima ne valja bez veoma opravdana razloga. Stari Latini su rekli: *quieta non movere*. To primijenjeno za ovu priliku znači da jezična stabilnost nije i ne smije biti prazna riječ.

Ali kad bi već pridjev *molekularni* i trebalo smijeniti, tada bi ga trebalo pridjevom *molekulni*, a ne *molekulski*. Već je B. Šulek u Rječniku znanstvenog nazivlja

imao *molekulan*, *molekulni*, ali je prevladao *molekularni*, kao i stotinjak drugih pridjeva na *-aran*, *-arni*.

Drugačije je s pridjevima od dijalekt. Tu nije jedan, nego više. Tri se već spominju u Jezičnom savjetniku (bez ocjene), a postoji i četvrti za koji znam da se upotrebljava, *dijalekatni*, a postojao je i peti, *dijalektični*, koji su upotrebljavali R. Strohal i V. Rožić, a sve to pokazuje da ni prije nije bilo jedinstva niti ga ima danas, nema dakle čvrste tradicije pa kad postoji kolebanje, treba praksu usmjeravati prema stabilnosti. Tu dakle možemo primijeniti navedeno pravilo. Po njemu nećemo odabrati *dijalektalni*, nego naše tvorenice od dijalekt: *dijalekatski*, *dijalektni*, *dijalekatni*. A kako su tri, treba i dalje birati. Prvi je izveden sufiksom *-ski*, a druga dva sufiksom *-ni*. Opće je pravilo: ako imenica znači što neživo, tada se pridjevi tvore sufiksom *-ni*, a sufiksom *-ski* samo iz posebnih razloga. Prevedeno to u jednostavno pravilo, lako primjenljivo: ako su od imenica za neživo mogući pridjevi sa sufiksima *-ni* i *-ski*, onda treba upotrijebiti sufiks *-ni*. To se pravilo posebno očituje upravo u hrvatskom lingvističkom nazivlju.

No opet su nam ostala dva: *dijalektni* i *dijalekatni*. Oba imaju opravdanje, no kad

svjesno biramo, bolji je ipak *dijalekatni* jer od naših osnova nema suglasničkoga skupa *-ktn-*, postoji težnja u jeziku da se takvi skupovi izbjegavaju i od stranih osnova, a riječ je s više samoglasnika blagozvučnija, (to se umetnuto *a* u tvorbenom nazivlju naziva *blagozvučno a*, jer nije nepostojano!). Od četiri pridjeva koja se upotrebljavaju izrazitu bi prednost dakle trebalo dati pridjevu *dijalekatni*.

Na kraju kao sažetak možemo reći: prihvatljivo je pravilo *ako iz tuđega jezika već treba preuzeti koju riječ, tada je ne treba preuzeti s cijelom njezinom porodicom, nego ostale riječi treba tvoriti prvenstveno našim tvorbenim sredstvima*, ali to pravilo vrijedi za početak preuzimanja i za riječi u kojima se kolebamo između više mogućnosti, kao što pokazuju pridjevi od dijalekt, a ne vrijedi za one riječi koje su potpuno ustaljene, kao što je pridjev *molekularni*. Mislim da je odgovor na spomenuto pitanje učinio jasnijim i jedno opće pravilo koje jest prihvatljivo, ali s razumljivim ograničenjem drugim ne manje važnim pravilima.

Stjepan Babić